

Reşat Açıkgöz

Hastalık, Sağlık ve Toplum

Bir Sağlık Sosyolojisi
İncelemesi

Gözden Geçirilmiş

2. BASKI

dünbugün
yarın

Bu PDF dokümanı, kitabın bir kısmını içermektedir.
DBY okurları için özel olarak oluşturulmuştur.

“dün”den öğrendikleriyle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

“dün”den öğrendikleriyle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

© 2024, DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI™

Tüm hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım amacıyla ve araştırma için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir şekilde kopya edilemez, elektronik ve mekanik yolla çoğaltılıp, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

DBY: 140
Sosyoloji: 6

ISBN 978-625-7760-40-9
Sertifika No: 52315

Birinci Baskı: İstanbul, 2021
İkinci Baskı: İstanbul, 2024

Yazar:
Reşat Açıkgöz

Yayın Yönetmeni:
İrfan Güngörür

Editör:
Prof. Dr. Ömer Aytaç

Kapak/Mizanpaj:
DBY Ajans

Baskı/Cilt:
Repro Bir Matbaacılık
(Sertifika No: 47381)

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI / Library Cataloging-in-Publication Data (CIP)

Hastalık, Sağlık ve Toplum Bir Sağlık Sosyolojisi İncelemesi

Yazar: Reşat Açıkgöz (Prof. Dr.) Editör: Ömer Aytaç (Prof. Dr.)

İstanbul : DBY Yayınları, 2024.

280 s. ; 15,0 x 21,0 cm ___ (DBY Yayınları ; No. 140)

ISBN 978-625-7760-40-9

1- Sosyoloji 2- Sağlık Sosyolojisi 3- Halk Sağlığı 3- Toplum 4- Hastalıklar

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI
Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4
Cağaloğlu, Eminönü - Fatih / İstanbul
www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr
Tel.: +90 212 526 98 06

İçindekiler

İkinci Baskıya Önsöz.....	11
Önsöz.....	13
Giriş.....	19

BİRİNCİ BÖLÜM

Sağlık ve Sağlık Sosyolojisi.....	27
Sağlık Nedir?.....	27
Sağlığın Artan Önemi.....	32
Sağlıklı Yaşam İdeolojisi.....	36
Sağlığı Satın Almak.....	40
Modern Öncesi Toplumlarda Sağlık ve Hastalık.....	43
Humor Teorisi.....	47
Mikrop Kuramı.....	51
Epidemiyolojik Dönüşüm.....	52
Sağlık Sosyolojisinin Gelişimi.....	55

İKİNCİ BÖLÜM

Hastalık Olgusu.....	61
Hastalık Nedir?.....	61
Hastalık Algısı.....	66
Hastalık-Sapkın Davranış İlişkisi.....	68

Hastalık Çeşitleri	71
Sürelerine Göre Hastalıklar	71
Akut Hastalıklar	71
Kronik Hastalıklar	72
Türlerine Göre Hastalıklar	72
Bedensel (Fiziksel) Hastalıklar	73
Zihinsel Hastalıklar	74
Ruhsal Hastalıklar	75
Hastalığa Yönelik Kuramsal Açıklamalar	77
İşlevselcilik	77
Hasta Rolü	78
Hasta Rolünün Eleştirisi	79
Sembolik Etkileşimcilik	80
Sosyal Çatışma Kuramı	81

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Tıp Modelleri	83
Biyomedikal Tıp Modeli (Modern Tıp)	83
Bütünsel (Holistik) Tıp Modeli	86
Alternatif Tıp Modeli	88
Geleneksel Tıp	91

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Hastalık ve Sağlıkın Toplumsal Bağlamı	95
Sosyal Sınıf	95
Toplumsal Cinsiyet	100
İrk/Etnisite	102
Yoksulluk	104
Yaşlılık	107
Sosyal Çevre	110
Kentleşme	112
Teknoloji	114

BEŞİNCİ BÖLÜM

Kültürel Olgular Olarak Hastalık ve Sağlık	115
---	-----

ALTINCI BÖLÜM

Hekim-Hasta İlişkileri	119
Hekim ve Hasta Tipolojileri	120
Hekim Tipolojisi	120
Hasta Tipolojisi	122
Hekim-Hasta İlişkisinin Kuramsal İzahı	123
İşlevselci Yaklaşım	123
Çatışmacı Yaklaşım	125
Etkileşimci Yaklaşım	125
Stewart ve Roter'ın Modeli	126

YEDİNCİ BÖLÜM

Engellilik/Sakatlık	127
Dünyada ve Türkiye'de Genel Durum	129
Sakatlık ve Engellilik Kavramları	132
Engellilik Modelleri	133
Bireysel Engellilik Modeli	133
Sosyal Engellilik Modeli	134
Yeti Yitimi Sosyolojisine Doğru	137

SEKİZİNCİ BÖLÜM

İlaç Endüstrisi ve Sağlık	139
İlaç	139
İlaç Endüstrisi	145
Mucize İlaç	151
İlaç Endüstrisi ve Hastalık Üretimi	155

DOKUZUNCU BÖLÜM

Gıda ve Sağlık	159
Tarım, Gıda ve Sağlık İlişkisi	161

Gıda Güvenliği, Gıda Güvencesi ve Sağlık.....	169
Gıda Katkı Maddeleri ve Sağlık	170
Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar (GDO) ve Sağlık.....	173

ONUNCU BÖLÜM

Din ve Sağlık	177
Dini Terminolojide Hastalık, Şifa ve Sağlık.....	179
İslam'ın Hastalık ve Sağlığa Bakışı	181
Peygamber Tıbbı (Tıbb-ı Nebevi).....	188
Sufi Tıp	194

ON BİRİNCİ BÖLÜM

İnsan, Hayvan ve Sağlık	201
İnsan-Hayvan Etkileşimi	205
İnsan Sağlığı İçin Hayvanların Kullanılması.....	210
Endüstriyel Hayvancılık	213

ON İKİNCİ BÖLÜM

Kentsel Mekânlar ve Sağlık	221
Kentsel Mekânların Oluşumu	222
Hastaneler ve Kentsel Mekânlar.....	229

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Salgınlar ve Toplum	237
Salgınlar Nasıl Ortaya Çıkar?	238
Salgınların Toplumsal Etkileri	246
Salgınlarla Mücadele.....	252
Koronavirüs Salgını	256
Kaynakça	267

İkinci Baskıya Önsöz

Sağlık ve hastalık, Türkiye’de gündemden düşmeyen konuların başında gelmektedir. Her ikisi de kitabın ilk baskısının yapıldığı Mart 2021’den bugüne kadar gündemdeki yerini korudu. Ülkeyi sarsan ve etkileri uzun yıllar devam edecek gibi görünen 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri de toplumun sağlık ve hastalık durumunu derinden etkiledi. Deprem gibi toplumsal afetlere dönüşen doğa olaylarının toplum ve insan sağlığı açısından ne kadar yıkıcı sonuçlar doğurduğu bir kez daha görüldü. Depremle birlikte barınma ve konut sorunundan temiz içme suyuna, sağlıklı gıdaya erişimden bulaşıcı hastalık riskine kadar birçok sağlık sorunu yeniden gündeme geldi. Bu durum, afetlerle sağlık ve hastalık ilişkisini daha önemli hale getirmektedir. Zira afetler istisna olmaktan çıkmış durumda. Muhtemelen gelecekte de afetler, sağlık ve hastalık durumunun en önemli belirleyicilerinden biri olacaktır.

Deprem, birtakım sağlık sorunlarına yol açtığı gibi toplumda var olan bazı toplumsal ve ahlaki hastalıkları da açığa çıkardı. Depremin tetiklediği merhamet, dayanışma ve yardımseverlik gibi duygular hırs, bencillik ve açgözlülük gibi ahlaki hastalıkların gölgesinde buharlaştı. “Piyasa koşulları” söylemi, bu ahlaksızlıkları

maskelemenin aracı olarak kullanıldı. Piyasaya ayak uydurmak ve piyasa koşullarına göre hareket etmek, temel davranış kalıbı haline geldi. Piyasa aynı zamanda en temel meşrulaştırıcı araç olarak da sunuldu. Böylece çoğunluğun ona göre hareket ettiği ve adına “piyasa dini” diyebileceğimiz yeni toplumsal düzen (kural ve değer bağlamında) topluma egemen olmaya başladı. Şiddet, cinayet, dolandırıcılık, gösteriş, kibir ve istismar gibi suç ve hastalıklar da hesaba katıldığında toplumun adeta bir cinnet hali içinde olduğu görülür. Bu yüzden, maddi sağlık sorunları kadar manevi sağlık sorunlarını da dikkate almak gerekir. Bu bağlamda sağlık ve hastalık alanında yapılacak çalışmalarda manevi/ahlaki sağlık sorunlarına yönelik araştırmaların yapılması son derece önemlidir.

Sağlık ve hastalık konularını sosyolojik bakışla ele alan bu kitabın ikinci baskısında bazı değişiklikler yapıldı. Kitap yeniden okundu ve mevcut yazım hataları giderildi. Konu bütünlüğü dikkate alınarak bazı bölümlerin (ikinci ve üçüncü bölümler) yerleri değiştirildi ve bazı bölümlere eklemeler yapıldı. Bazı başlıklar daha da zenginleştirildi; bazı başlıklarda ise tekrar olarak görülen cümleler ve pasajlar çıkarıldı. Böylece ilk baskıya nazaran kitabın daha nitelikli hale geldiğini söylemek mümkündür. Bununla birlikte, ilk baskıda bahsedilen eksikler (bazı konuların kitaba eklenmesi) henüz giderilmiş durumda değil. Kitap üzerinde çalışmaya devam etmeme rağmen bahsedilen konuları yazmaya fırsat bulamadım. Kusurlarına rağmen okurlardan kitabı mevcut haliyle değerlendirmelerini istirham ediyorum. Kitabın ikinci baskısının editörlüğünü üstlenen Prof. Dr. Ömer Aytaç’a ve DBY Yayınları yöneticisi İrfan Güngörür’e desteklerinden dolayı teşekkür ediyorum.

Reşat Açıkgöz
Konya, Şubat 2024

Önsöz

Sağlık ve hastalık, yaşamımız boyunca içinde bulunduğumuz iki temel haldir. Sosyal ilişkilerimiz, aile ve akrabalık bağlarımız, önceliklerimiz, duygularımız, değer verdiğimiz şeyler, hayallerimiz ve hedeflerimiz, içinde bulunduğumuz bu iki hale göre bir karakter alırlar. Bedenen, ruhen ve sosyal açıdan sağlıklı olduğumuzda davranışlarımız ve ilişkilerimiz başka bir seyir izler, hasta olduğumuzda başka bir çehreye bürünürler. Keza hasta ve sağlıklı halimize göre duygu ve düşüncelerimiz de farklılaşır; buna bağlı olarak hayata bakış açımız ve gündelik olayları değerlendirme biçimimiz de değişkenlik gösterir.

Sağlık, yükselen bir değer olarak, zengin toplumlarda ve üst sınıflarda toplumsal bir statüye ve konuma karşılık gelir; yoksul toplumlarda ve alt sınıflarda ise ihtiyaç duyulan bir hizmete karşılık gelir. Bu yüzden sağlık/sağlıksızlık, çoğu zaman temel bir sınıf göstergesi olarak karşımıza çıkar. Görüldüğü kadarıyla üst sınıflar için sağlığı korumak esastır; bunun için de sağlıkla ilgili alanlara çokça harcama yapılır. Alt sınıflar içinse hastalanmamak esastır; bu yüzden sağlık masraflarından kaçınmak temel ilgi odağı haline gelir. Sağlık kurumları ve sağlık endüstrisi ise her iki tabakaya hitap ederler; fakat bir taraf ucuz ve kalitesiz kamusal hizmet alanına yönelir, diğer tarafsa görece daha pahalı ve kaliteli sağlık hizmetleri/ürünleri alanına yönelir.

Ancak hastalık da sağlığın peşini bırakmaz; çeşitli şekillerde sağlık halini sürekli tehdit eder ve sağlığın kalıcı bir durum olmadığını bize gösterir. Hastalık, bazen tedavisi bulunmayan yeni bir hastalık şeklinde, bazen uzun süreli tedavi gerektiren kronik bir hastalık biçiminde, bazen salgına dönüşen bulaşıcı bir hastalık suretinde, kimi zaman da milyonda bir görülen bir hastalık formunda insan ve toplumun sağlığına saldırır ve devasa hastanelerin inşa edilmesine ve milyonlarca sağlık personelinin bu alanda çalışmasına sebebiyet verir. Böylece hastalık ve sağlık arasında bir mücadele alanı belirir. Bir tarafta, düşman olarak görülen tarafta, hastalık ve türevleri, diğer tarafta onlarla mücadele eden bir “sağlık ordusu” bulunur. Toplumsal düzlemde cereyan eden bu mücadele, hastalık ve sağlıkla ilgili birçok alanda görülür ve temel bir eşitsizlik biçimi olarak açığa çıkar.

Bu eşitsizliği, gündelik hayatta dertlerinden ve hastalıklarından kurtulmak isteyen insanların sağlık arayışlarında görmek mümkündür. Zira hastalık hayatına girdiğinde, insan bir anda kendisini bu eşitsiz dünyanın içinde buluverir. Sağlık hizmetlerine erişimde, hekim-hasta ilişkilerinde, hastane sisteminin işleyiş yapısında, sosyal güvenlik alanında ve diğer benzer alanlarda bu eşitsizliğin soğuk esintisi insanın yüzüne çarpar. Bu yüzden insanlar, tedavi sürecinde çok çeşitli ilişki türleri içine girerler ve karşılaştıkları sorunları çözmek için çok farklı pratikler geliştirirler. Örneğin, iyi bir doktora tedavi olmak için, telefon veya internet üzerinden randevu almanın mümkün olmadığı zamanlarda, sabahın şafağında hastane dış kapısının önünde sıraya girerler. Bıktırıcı hastane prosedürleri ve katı bürokratik kurallar yetmezmiş gibi kendilerince yeni kurallar oluşturur ve bunu toplumsal bir norm gibi diğer insanlara dayatırlar. Duygu dünyaları alt üst olmuş hasta ve hasta yakınları, diğer sıkıntılarına ek olarak bir de bu tarz şeylerle boğuşmak zorunda kalırlar.

Bundan dolayı, tedavi olma veya sağlık hizmeti alma süreci, hastalığın kendisinden daha yıpratıcı bir hale dönüşür. Alınamayan randevular, uzun bekleyişler, çıkmayan tahliller, bıktırıcı sevk zinciri, doktorların ilgisizliği, duygusuz tedaviler, ilgi ve merhamet bekleyen hasta ve hasta yakınlarını umutsuzluk ve karamsarlığa gark eder. Çaresizlik, bütün yönleriyle yüzlere yansır. Bazen hastane koridorunda, bazen doktorun muayene odasında, bazen ameliyat kapısının önünde, bu ruhsuz ve donuk mekânlarda, bu çaresizlik lisan-ı hal ile dile gelir. Çaresizliğin bakışlara yansıdığı, sözlerin kifayetsiz kaldığı, duyguların ve hislerin anlamını yitirdiği bu zamanlarda, sınırlı sayıda kişinin şahit olduğu ve sadece gözlerden okunabilen tarif edilmez anlar yaşanır.

Fakat böyle anlarda insan olma hali devreye girer ve insanlık katı kuralların önüne geçer; böylece sert kurallar yumuşamaya ve imkânsız görünen şeyler mümkün hale gelmeye başlar. Buna bağlı olarak, umutların tükendiği ve çaresizliğin bedenlere bir ağırlık olarak çöktüğü, duyguların anlamsızlaştığı o anlarda, birdenbire gözlerde bir ışık parıldar, bir umut belirir, bir imkân doğar; böylece insan sığınacak bir liman bulur, hayata tekrar bağlanır, varlığı tekrar yakalar ve yaşama gülümser.

Hastalık ve tedavi sürecinde insanlara gösterilen olumlu tutumlar, insanların hastalık sürecine uyumlarını kolaylaştırır. Bu yüzden, farklı ortam ve kurumlarda ‘iyi’ insanlarla karşılaşmak, dertlerine derman arayan insanlar için her zaman bir sevinç kaynağıdır. Bunun aksine, hastalık sürecine uyumu zorlaştıran durum ve koşullar da vardır. Kimsesizlik, yalnızlık, yaşlılık, eğitimsizlik, yoksulluk, güvencesizlik ve yol-yordam bilmezlik bunların başında gelir. Bunlara hastane prosedürleri, uzun süreli tedaviler, usandıran tetkik ve tahliller, sevk zincirini gerektiren hastalıklar, doktorların umursamaz tavırları gibi durumlar eklenince bu uyum daha da zorlaşır.

Hastalığın gizemli bir gücü vardır. Ölüm dışında insana hükmünü geçiren başka bir şey varsa, o da hastalıktır. Hatta

ölümlerin çoğu hastalıklara bağlı olarak meydana geldiği için, hastalığın ölüme eşdeğer bir gücü bulunur. Bu yüzden, tıp tarihçisi R. Porter, bu dünyada eğer gerçek bir imparatorluk, tüm zamanları ve insanları etkisi altına alan bir güç varsa, bunun hastalık olduğunu söyler. Güç, sağlık ve servet, hastalık karşısında çaresiz kalırlar; ne güç onu yenabilir, ne sağlık onu uzak tutabilir ne de servet onu önleyebilir.

Diğer taraftan, hastalık aynı zamanda bir teselli kaynağıdır. Bir hastalığa bağlı olarak meydana gelen sakatlıklar ve ölümler, diğer durumlara (kaza, cinayet, savaş vb.) nazaran daha kolay kabul edilir. Bu tarz ölümler insanlara teselli verir; çünkü yapılacak bir şeyin olmadığına inanılır; bu yüzden sabır ve metanetle karşılanır.

Hastalık sağlığın zıddı değildir. Aksine, birçok hastalık insanı daha dinç hale getirir ve daha sağlıklı kılar. Hastalıklı halimiz, sağlıklı halimiz kadar bize zarar vermez. Bu yüzden, bugün ihtiyaç duyduğumuz şey, daha fazla sağlık değil hastalıktır. Bunu bize hatırlatmak istercesine biz ondan kaçtıkça, o bize daha fazla yaklaşmakta; biz daha fazla sağlıklı olmaya çalıştıkça o daha fazla hayatımıza girmektedir. Çünkü hiç beklemediğimiz ve hesap etmediğimiz yerden hastalık bize gelir. Umutla beklediğimiz çocuğumuz hastalıklı doğabilir, rastgele bir kan tahlili kronik bir hastalığın habercisi olabilir, ani bir olay/musibet ağır bir psikolojik rahatsızlığa yol açabilir. Hastalık, insanın acizliğini ve zayıflığını dile getirir ve sağlıklı halinin geçici olduğunu hatırlatır. Rüyalarına hükmedemeyen ve kendi bedeninde çalışan milyarlarca hücreye söz geçiremeyen insan, hastalıkla birlikte belki de kendi hakiki gerçekliğinin farkına varır.

Başka hiçbir şey olmasa bile, sadece hastane koridorlarındaki insan manzaraları hastalık ve sağlık ile sağlık sistemi üzerinde düşünmeyi gerektirir. Bu düşünme, hastalık ve sağlık durumlarımızın birçok unsurla (yoksulluk, sınıf, kültür, kapitalizm, ilaç endüstrisi, gıda sektörü, din, tıp vs.) ilişkili olduğunu açığa

çıkartır. Bu çalışma, hastalık ve sağlık olgularını bu unsurlarla ilişkileri bağlamında incelemektedir.

Bu kitapta birçok kişiden maddi ve manevi destek gördüm. Öncelikle kitabı baştan sona okuma zahmetinde bulunan ve kitabın son halini almasında çokça emeği geçen Muhammet Fırat'a teşekkür etmek istiyorum. İkinci olarak, kitabın yazım sürecinde gerçekleştirdiğimiz verimli tartışmalarla kitaba katkı sunan M. Hayati Avan'a teşekkür ediyorum. Ayrıca, zaman zaman hastalık ve sağlıkla ilgili konularda fikir alışverişinde bulunduğum M. Ali Aydemir'e, kitabı eleştirel bir okuma süzgecinden geçiren Ejder Ulutaş'a, dönemsel olarak bazı konuları kendileriyle mütalaa ettiğim doktora danışman hocam Ömer Aytaç'a şükranlarımı sunuyorum. Burada kitaba dolaylı katkıları bulunan diğer dostlarımı da anmak istiyorum: Süleyman İlhan, Mevlüt Yılmaz, Ömer Şükrü Yusufoglu, Mustafa Güneş, Ahmet Gökçen, İslam Can, İlhami Aydın, İbrahim Nacak, Hüseyin Çil. Her birine ayrı ayrı teşekkürlerimi sunuyorum. Son olarak sakatlık sosyolojisi, Parsons ve "hasta rolü" kavramı üzerine yaptığı okumalarla kitaba katkıda bulunan Hüseyin Özil'e teşekkür ediyorum.

En büyük teşekkürü ise manevi desteklerini sürekli yanımda hissettiğim anneme, babama, eşime ve çocuklarıma borçluyum. Beni benden daha çok düşünen, dualarında bana sürekli yer veren ve benim için daima helal rızık temennisinde bulunan anne ve babama minnettarım. Kendisini zaman zaman ihmal ettiğim haldе sevgisini ve ilgisini hiçbir zaman benden esirgemeyen ve daimi yol arkadaşım olarak gördüğüm sevgili eşime özel teşekkür borçluyum. Hayatın gerçek yüzünü onlarla kavradığım, hem neşe kaynaklarım hem de düşünme vasıtaları olan iki güzide çocuğuma da sevgilerimi sunuyorum. Engellilik konusu üzerinde düşünmeme vesile olan ve beni konuyla ilgili araştırma yapmaya teşvik eden Mehmet ve Ali kardeşlere de teşekkür ediyorum.

Kitabın yayım aşamasında göstermiş olduğu ilgi ve özveriden dolayı DBY Yayınları editörü Nuh Muaz Kapan'a da

teşekkür ediyorum. Kitabın bazı eksikleri var. Yazmayı düşündüğüm “tıbbın felsefesi”, “total kurum olarak hastane”, “sağlıkta şiddet” ve ‘ölüm’ gibi bazı başlıkları kitaba ekleyemedim. Buna rağmen, kitabın hastalık ve sağlık sosyolojisiyle ilgili temel konulara ve tartışmalara ışık tutacağını ümit ediyorum. Faydalı olması dileğiyle...

Reşat Açıkgöz
Konya, Şubat 2021

Kaynakça

- Aaltola, E. (2012). *Animal Suffering: Philosophy and Culture*, London: Palgrave Macmillan.
- Aba, G. ve Ateş, M. (2015). *Sağlıkta Eşitsizlikler*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Açıkgöz, R. ve Öztürk, M. (2015), “Kent yoksulluğu ve mekânsal yarılma”, *Geleceğin Şehri Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, İstanbul: ŞDM Şehir Yayınları, 305-319.
- Adak, N. (2011). “Sosyal bir kurum olarak sağlık”, *Kurumlara Sosyolojik Bakış*, (Ed. Sevinç Güçlü), İstanbul: Kitabevi Yayınları, 335-371.
- Adak, N. Ö. (2002) *Sağlık Sosyolojisi- Kadın ve Kentleşme*, İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Agamben, G. (2018). *Açıklık- İnsan ve Hayvan*, 4. Baskı, (Çev: M. M. Çilingiroğlu), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ağartan, T. (2013) “Sağlıkta reform salgını”, *Avrupa’da ve Türkiye’de Sağlık Politikaları*, (Der: Çağlar Keyder vd.), İstanbul: İletişim Yayınları, 37-54.
- Ağırakça, A. (2016). *İslam Tıp Tarihi*, İstanbul: Akdem Yayınları.
- Akalın, M. A. (2016). “İlaça toplumcu yaklaşım”, *Eczacılık Bu Değil- İlaç Hastaya İlaç mı?*, (Ed: Yakup Ercan), İstanbul: İthaki Yayınları, 34-58.
- Akalın, A. (2013). “Permakültür ve sağlık”, *Tıp Bu Değil 2*, (Ed: İlknur Arslanoğlu), İstanbul: İthaki Yayınları.
- Akgün, D. (2014). *Kapitalizm Hasta eder- Toplumcu Tıp*, İstanbul: NotaBene Yayınları.
- Akgünay, S. (2019). “Bu yazıyı okuduktan sonra bir daha tavuk yemek istemeyebilirsiniz”, <https://medyascope.tv/2019/08/14/bu-yaziyi-okuduktan-sonra-bir-daha-tavuk-yemek-istemeyebilirsiniz-yeni/>.
- Akhtar, A. (2012). *Animals and Public Health- Why Treating Animals Better is Critical to Human Welfare*, London: Palgrave Macmillan.
- Akın, H. (2018). “Felaket geliyor demişti: Ortaçağ’da yaşanan büyük veba salgını ve toplumsal yaşamdaki sonuçları üzerine bir değerlendirme”, *Ke-bikeç*, 46, 247-296.
- Ali, E. M. (1994a). “Sağlık meselesi”, *Modern Tıbbın Ötesi*, (Haz: Senai Demirci), İstanbul: İnsan Yayınları, 113-116.

- Ali, E. M. (1994b). "Alternatif tıbbi nasıl bir gelecek bekliyor?", *Modern Tıbbın Ötesi*, (Haz: Senai Demirci), İstanbul: İnsan Yayınları, 123-130.
- Al Jazeera Türk. (2016). "Acı Reçete", (<https://www.youtube.com/watch?v=MM1itpuNHUg>) (Erişim Tarihi: 20.05.2019).
- Alpar, B. I. (2020). "Covid-19 salgın sürecinde kadın ve hane içi emeği", *Covid-19 Pandemisinin Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Etkileri*, (Ed: D. Demirbaş, V. Bozkurt ve S. Yorğun), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınevi, 171-184.
- Amerikanınnesi. (2020). "Siyahlar ve Latin kökenlilerde ölüm oranı daha yüksek", <https://www.amerikaninnesi.com/a/new-york-siyah-latin-corona-korona-salgin-olum-daha-yuksek/5364776.html>, (E.T.: 21.04.2020).
- Arslanoğlu, İ. (2016). "İnsanlığı kurtaran ilaçlar şimdi batırmaya mı başladı?", *Eczacılık Bu Değil- İlaç Hastaya İlaç mı?*, (Ed: Yakup Ercan), İstanbul: İthaki Yayınları, 256-264.
- Artvinli, F. (2020). "Tarihte salgınlar ve korona virüsü", (Röportaj: Erhan Demirtaş), www.gazetekadikoy.com.tr/yasam/tarihte-salginlar-ve-korona-virusu-h16059.html.
- Atıcı, E. (2007). "Hasta-hekim ilişkisini etkileyen unsurlar", *U.Ü. Tıp Fakültesi Dergisi*, 33 (2), 91-96.
- Atmaca, E. (2021). *Kara Veba- Memlükler'de Salgın ve Toplum (749/1348-49)*, Ankara: Sakarya Üniversitesi Yayınları.
- Ayar, M., Özçelik, T. (2015). "XIX. asır ortalarına kadar osmanlı'da veba salgınlarının tarihçesi", *Osmanlı'da Salgın Hastalıklarla Mücadele*, (Ed: İ. Başoğlu, A. Uçar ve O. Doğan), İstanbul: Çamlıca Basım Yayın, 47-77.
- Aydemir, M. A. (2016). "Sosyal alanın tüpeştirilmesi: toplumsal tüpler", *Toplumsal Tipler*, (Ed: Mehmet Ali Aydemir), İstanbul: Açılım Kitap, 11-32.
- Aydın, A. (2013). "Otizmin nedenleri ve oluşum mekanizması", *Otizme Çözüm Var!*, (A. Aydın ve C. Kınacı), İstanbul: Hayykitap, 30-34.
- Aydın, A. (2012). "Tıpta büyük yalanlar", *Tıp Bu Değil*, (Ed: İlknur Arslanoğlu), İstanbul: İthaki Yayınları. 31-46.
- Aydın, E. (2006). *Dünya ve Türk Tıp Tarihi*, Ankara: Güneş Kitabevi.
- Aydın, H. (2010). "Şifa kaynağı olarak Kur'an-ı Kerim", *Ekev Akademi*, 14 (42), 55-68.
- Ayman, O. (2020a). "Hastalıklı bir gezegende sağlıklı kalmak-1", <https://ye-silgazete.org/blog/2020/04/07/hastalikli-bir-gezegende-saglikli-kalmak-1/>, (E. T.: 10.04.2020).
- Ayman, O. (2020b). "Hastalıklı bir gezegende sağlıklı kalmak-2", <https://ye-silgazete.org/blog/2020/04/11/hastalikli-bir-gezegende-saglikli-kalmanin-yollari-2/>, (E. T.: 20.04.2020).
- Ayman, O. (2020c). "Mesele açık değil açgözlülük", *Duwardibi*, 42, 10-17.
- Ayoğlu, F. N. vd. (2014). "İş kazaları", *Hasuder Türkiye Sağlık Raporu*, (Baş Ed. M. Ertem ve G. Çan), 434-447.
- Aysoy, M. (2013). *Şifa Bu Değil- Modernliğin Ara Yüzü: Alternatif Tıp*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Aysu, A. (2015). *Gıda Krizi- Tarım, Ekoloji ve Egemenlik*, İstanbul: Metis Yayınları.

- Aytaç, Ö. ve Kurttaş, M. Ç. (2015). "Sağlık – hastalığın toplumsal kökenleri ve sağlık sosyolojisi", *F. Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 25 (1), 231-250.
- Barry, A-M. ve Yuill, C. (2016). *Understanding The Sociology of Health*, 4th. Edition, Los Angeles: SAGE.
- Baudrillard, J. (2018). *Tüketim Toplumu*, 11. Baskı, (Çev: N. Tutal ve F. Keskin), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayram, M. (2008). *Gıdalar, Ambalajlar, Silahlar ve Açlar*, İstanbul: Hayykitap.
- BBC Türkçe. (2021). "İngiltere'de geçen yıl koronavirüsten ölen her 10 kişiden altısı engelli", <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56036531>, (E.T.: 10.02.2021).
- BBC Türkçe. (2020a). "Koronavirüs: Bilim insanları 'ormanlar yok edilirse ve vahşi hayvanlar istismar edilirse, yeni ve daha ölümcül hastalıklar ortaya çıkar' diyor", <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53969885>, (E.T.: 31.08.2020).
- BBC Türkçe. (2020b). "Hollanda ve Belçika'daki hastalar ikinci kez koronavirüse yakalandı", <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53892136>, (E.T.: 25.08.2020).
- BBC Türkçe. (2020c). "Koronavirüs: Hangi ülkelerde ne tür ekonomik destek paketleri açıklandı", <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-52828167>, (E.T.: 30.05.2020).
- Beck, U. (2011). *Risk Toplumu- Başka Bir Modernliğe Doğru*, (Çev: K. Özdoğan ve B. Doğan), İstanbul: İthaki Yayınları.
- Becker, H. S. (2013). *Hariciler- Bir Sapkınlık Sosyolojisi Çalışması*, (Çev: Ş. Geniş ve L. Ünsaldı), Ankara: Heretik Yayınları.
- Belek, İ. (1998). *Sınıf, Sağlık, Eşitsizlik*, İstanbul: Sorun Yayınları.
- Bello, W. ve Baviera, M. (2015). "Gıda savaşları", *Ekolojik Felaket Olarak ve Meta Olarak Gıda*, (Der: Hakan Tanıtturan), (Çev: Ali Galip), İstanbul: Kalkedon Yayınları, 97-117.
- Berger, J. (2017). *Hayvanlara Niçin Bakarız?*, 2. Baskı, (Çev: Cevat Çapan), Ankara: Delidolu Yayınları.
- Berger, J. Ve Mohr, J. (2008). *Talimli Bir Adam- Bir Köy Doktorunun Hikâyesi*, (Çev: Osman Akınhay), İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Bıçkı, D. (2010). "Tartışmalı bir kentsel yenilenme enstrümanı: 'Soylulaştırma'", *21. Yüzyıl Kentleri*, (Ed: E. K. Tosun), Bursa: Ekin Yayınevi, 197-224.
- Blackburn, C. (1991). *Poverty and Health- Working with Families*, Buckingham: Open University Press.
- Bookchin, M. (1999). *Kentsiz Kentleşme*, (Çev: B. Özyalçın). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bozkurt, V. (2020). "Pandemi döneminde çalışma: Ekonomik kaygılar, dijitalleşme ve verimlilik", *Covid -19 Pandemisinin Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Etkileri*, (Ed: D. Demirbaş, V. Bozkurt ve S. Yorğun), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınevi, 116-136.
- Browne, E. G. (2012). *İslam Tıbbı*, (Çev: Enise Anaş), İstanbul: İnkılab Yayınları.
- Burçak, B. (2017). "Devr-i Hamid'de aile, kadın ve sıhhat", *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Salgın Hastalıklar ve Kamu Sağlığı*, (Ed: B Kurt ve İ. Yaşayanlar), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 25-46.

- Buffoni, L. (2009). “Küreselleşmiş koşullarda yoksulluğu yeniden düşünmek”, *Sosyoloji- Başlangıç Okumaları*, (Ed: Anthony Giddens), (Çev: Günseli Altaylar), İstanbul: Say Yayınları, 317-326.
- Bumin, K. (1998). *Demokrasi Arayışında Kent*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Burcu, E. (2015). *Engellilik Sosyolojisi*, Ankara: Anı Yayınları.
- Burcu, E. (2007). *Türkiye’de Özürlü Birey Olma: Temel Sosyolojik Özellikleri ve Sorunları Üzerine Bir Araştırma*, Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri Basımevi.
- Burnham, J. G. (2017). *Tıp Tarihi Nedir?*, (Çev: A. Özgür Yıldırım), İstanbul: İslık Yayınları.
- Bynum, W. (2014). *Tıp Tarihi*, (Çev: Nur Gökçeoğlu), Ankara: Dost Kitabevi.
- Camus, A. (1985). *Veba*, (Çev: Oktay Akbal), İstanbul: Say Yayınları.
- Can, İ. (2019). *Sağlık Olsun- Sağlıkın Toplumsal Görünümleri*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Canguilhem, G. (2018). *Normal ve Patolojik*, (Çev: Perge Akgün), İstanbul: Monokl Yayınları.
- Capra, F. (2020). *Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası*, 5. Baskı, (Çev: Mustafa Armağan), İstanbul: İnsan Yayınları.
- Castells, M. (2014). *Kent, Sınıf, İktidar*, (Çev: A. Türkün), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Castells, M. (1977). *The Urban Question- A Marxist Approach*, (Translated by Alan Sheridan), London: Edward Arnol Ltd.
- Cederström, C. ve Spicer, A. (2017). *Sağlık Hastalığı- Güncel Bir Sendrom*, (Çev: Erdem Gökyaran), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Cevizci, S. vd. (2009). “İnsan sağlığının iyileştirilmesine yönelik hayvan destekli tedaviler”, *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8 (3), 263-272.
- Cirhinlioğlu, Z. (2012). *Sağlık Sosyolojisi*, 3. Baskı, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Chakraborty, I., Maity, P. (2020). “COVID- 19 outbreak: Migration, effects on society, global environment and prevention”, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0048969720323998>.
- Childe, G. (1990). *Tarihte Neler Oldu*, (Çev: M. Tuncay ve A. Şenel), İstanbul: Alan Yayınları.
- Cockerham, W. C. (2016). *Medical Sociology*, 13th. Edition, London: Routledge.
- Coulon, J. M. ve Nouët, J-C. (2018) *Hayvan Hakları*, (Çev: S. İpek Ortaer Montanari), İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Crawford, D. H. (2019). *Ölümcül Yakarlıklar- Mikroplar Tarihimizi Nasıl Şekillendirdi?*, (Çev: Gürol Koca), İstanbul: Metis Yayınları.
- Çehov, A. (2020). *Altıncı Koğuş*, 15. Baskı, (Çev: Yulva Muhurcişi), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Çelik, R. ve Erdem, R. (2016). “Hekimin değişen kimliği çerçevesinde sağlığın kültürleşmesi”, *SDÜ Vizyoner Dergisi*, 7 (16), 61-74.
- Çiştî, M. (2019). *Sufî Tıbbı*, 10. Baskı, (Çev: Hayrettin Tekümit), İstanbul: İnsan Yayınları.
- David, L. ve Braddock, S. L. (2001). “An institutional history of disability”, *Handbook of Disability Studies*, (Ed: G. Albrecht ve K. Seelman) London: SAGE Publications.

- Davutoğlu, A. (2015). “İnsana, zamana ve mekâna selam olsun”, *Geleceğin Şehri Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, İstanbul: ŞDM Şehir Yayınları, 9-19.
- Dedeoğlu, N. (2004). “Sağlık ve yoksulluk”, *Toplum ve Hekim*, 19 (1), 51-53.
- Defoe, D. (2016). *Veba Yılı Günlüğü*, (Çev: İris Kantemir), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Degrazia, D. (2006). *Hayvan Hakları*, (Çev: Hakan Gür), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Deppe, H-U. (2010). “Sağlık hizmetlerinin doğası: Metalaştırmaya karşı dayanışma”, *Kapitalizmde Sağlık Sağlıksızlık Semptomları*, Haz. L. Panitch ve C. Leys, (Çev: Umut Haskan), İstanbul: Yordam Kitap, 43-53.
- Descartes, R. (2015). *Yöntem Üzerine Konuşma*, 2. Baskı, (Çev: Murat Erşen), İstanbul: Say Yayınları.
- Diamond, J. (2018). *Tüfek, Mikrop ve Çelik*, (Çev: Ülker İnce), İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Dikmen, A. (2001). “Giriş”, *Toplumbilim*, 13, 7-10.
- Dizdar, Y. (2016). *Yemekler- Bilimsel Verilerle Gıda-Hastalık İlişkisi*, 5. Baskı, İstanbul: Hayykitap.
- Dizdar, Y. (2015). “Gıda-hastalık ilişkisi: Şekerin yeri nedir?”, *İş ve Hayat Dergisi*, 2, 9-21.
- Dole, C. (2015). *Seküler Yaşam ve Şifacılık- Modern Türkiye’de Kayıp ve Adanmışlık*, (Çev: Barış Cezar), İstanbul: Metis Yayınları.
- Donaldson, S., Kymlicka, W. (2016). *Zoopolis- Hayvan Haklarının Siyasal Kurumu*, (Çev: Mine Yıldırım), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Douglas, M. (2017). *Safık ve Tehlike- Kirlilik ve Tabu Kavramlarının Bir Çözümlemesi*, 2. Baskı, (Çev: Emine Ayhan), İstanbul: Metis Yayınları.
- DSÖ. (2011). *Global Health and Aging*, National Institutes of Health.
- DSÖ. (2001). *İşlevsellik, Yeti Yetimi ve Sağlıkın Uluslararası Sınıflandırması*, (T. C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı), Ankara.
- DSÖ ve DB. (2011). *Dünya Engellilik Raporu*, (T. C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı), Ankara.
- Durkheim, E. (2013). *İntihar- Bir Toplumbilim İncelemesi*, (Çev: Zühre İlkgelelen), İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Ehrenreich, B. (2020). *Sağlık Salgını- Uzun Yaşama Sevdamız Nelere Mal Oluyor*, (Çev: Didem Kizen), İstanbul: Mundi Kitap.
- Elliott, C. (2012). *Beyaz Önlük Siyah Şapka- Modern Tıbbın Karanlık Yüzüne Yolculuk*, (Çev: Şiirsel Taş), İstanbul: Hayykitap.
- Engdahl, F. W. (2013). *Ölüm Tohumları*, 4. Baskı, (Çev: Ö. Şulekoğlu), İstanbul: Bilim + Gönül Yayınları.
- Engels, F. (2010). *İngiltere’de Emekçi Sınıfın Durumu*, (Çev: Yurdakul Fincancı), Ankara: Sol Yayınları.
- Erdem, A. B. (2020). “Gıdadan neden korkar olduk”, *Duvarıdibi*, 42, 18-26.
- Ertürk, M. (2013). “Mekânın diyalojisi, kent mekânı-kent öznesi”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- EYHGM. (2014). *Engelli Bireylere İlişkin İstatistik Bilgiler*.

- FAO. (2020). *Food Safety, Everyone's Business*, <http://www.fao.org/3/ca7815en/CA7815EN.pdf>.
- Foer, J. S. (2017). *Hayvan Yemek*, 4. Baskı, (Çev: Garo Kargıcı), İstanbul: Siren Yayınları.
- Foucault, M. (2020). *Deliliğin Tarihi- Akal ve Akıl Bozukluğu*, 8. Baskı, (Çev: M. Ali Kılıçbay), Ankara: İmge Kitabevi.
- Foucault, M. (2015). *Büyük Kapatılma*, 4. Baskı, (Yay. Haz.: Ferda Keskin), (Çev: I. Ergüden ve F. Keskin), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2006). *Hapishanenin Doğuşu*, 3. Baskı, (Çev: M. Ali Kılıçbay), Ankara: İmge Kitabevi.
- Foucault, M. (2002). *Kliniğin Doğuşu- Tıbbi Algının Arkeolojisi*, (Çev: Şule Ünsaldı), Ankara: Epos Yayınları.
- Francione, G. L. (2008) *Animals as Persons- Essays on the Abolition of Animal Exploitation*, New York: Columbia University Press.
- Fromm, E. (2006). *Sağlıklı Toplum*, 4. Baskı (Çev: Y. Salman ve Z. Tanrısever), Ankara: Payel Yayınları.
- Gazali. (2017a). *El-Münekz Mine'd-Dalal*, (Çev: Onur Şenyurt), İstanbul: Ehil yayıncılık.
- Gazali. (2017b). *Nefis Terbiyesi*, (Çev: Onur Şenyurt), İstanbul: Ehil yayıncılık.
- Gazali. (2017c). *Marifetullah*, (Çev: Onur Şenyurt), İstanbul: Ehil yayıncılık.
- Gencel Efe, Z. (2019). *İslam Tıp Tarihi- Gelişimi ve Kaynakları*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Gerhardt, U. (1989). *Ideas About Illness: An Intellectual and Political History of Medical Sociology*, London: Macmillan.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*, (Yay. Haz.: Cemal Güzel), (Çev: Hüseyin Özel vd.), İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Giorgos, M. (2007). *Kalkanca'nın Çocukları- Yunanistan'da Bir Müslüman Azınlık Toplumunda Yoksulluk, Sosyal İzolasyon ve Eğitim*, (Çev: Berin Myisli), İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Goffman, E. (2015). *Timarhaneler*, (Çev: Ebru Arıcan), Ankara: Heretik Yayınları.
- Goffman, E. (2014). *Damga- Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*, 2. Baskı, (Çev: Ş. Geniş, L. Ünsaldı ve S. N. Ağırnaslı), Ankara: Heretik Yayınları.
- Goldacre, B. (2016). *Kötü İlaç*, (Çev: Özgü Çelik), İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Goody, J. (2013). *Yemek, Mutfak, Sınıf- Karşılaştırmalı Sosyoloji Çalışması*, (Çev: M. G. Gürean), İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Gordon, S. (2013). *Sosyal Bilimler Tarihi ve Felsefesi*, (Çev: Ü. Tatlıcan ve H. Kösebalaban), İstanbul: Küre Yayınları.
- Görmez, A. (2018). "Kapitalizm ve ilaç endüstrisi", <http://www.sosyalistgundem.com/kapitalizm-ve-ilac-endustrisi-arzu-gormez/>, (E.T. 08/01/2020).
- Günerigök, M. (2018). *Risk Toplumu ve Din- Yeni Bir Sosyolojiye Doğru*, Ankara: Maarif Mektepleri Yayınları.
- Gürsoy, G. (2010). "Hasta", (Konuşmacılar: A. Oktay, G. Gürsoy, A. Engin), *İnsanın Halleri*, (Ed: Murat Yalçın), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 116-133.
- Güven, S. (2014). "Türkiye'de sağlık sosyolojisi çalışmaları", *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, 29, 127-153.

- Hairi, Ş. F. (1994). "İyileşme üzerine", *Modern Tıbbın Ötesi*, (Haz: Senai Demirci), İstanbul: İnsan Yayınları, 143-148.
- Hamdy, S. (2017). *Bedenlerimiz Allah'a Ait- Organ Nakli, İslam ve Mısır'da İnsan Haysiyeti Mücadelesi*, (Çev: Uğur Gezen), İstanbul: Açılımlıkıtap.
- Hanafi, S. (2020). "Post-COVID- 19 sociology", *Global Sociology and the Coronavirus*, (ISA Digital Platform), 1-8, <https://www.isa-sociology.org/frontend/web/uploads/files/Post-COVID-19%20Sociology.pdf>.
- Harari, Y. N. (2018). *Hayvanlardan Tanırlara Sapiens*, 48. Baskı, (Çev: Ertuğrul Genç), İstanbul: Kolektif Kitap.
- Hari, J. (2019). *Kayıbolan Bağlar- Depresyonun Gerçek Nedenleri ve Beklenmedik Çözümler*, 2. Baskı, (Çev: B. Engin Aksoy), İstanbul: Metis Yayınları.
- Hari, V. (2019). *Sizi Yalanlarla Beslemek*, (Çev: Pınar savaş), İstanbul: Butik Yayıncılık.
- Harrington, M. (1966). *The Other America: Poverty in the United States*, 7th. Printing, TheMacmillanCompany: New York.
- Harrison, R. (2013). *Animal Machines*, Boston: CABI.
- Harvey, D. (2009). *Sosyal Adalet ve Şehir*, (Çev: Z. Gambetti), İstanbul: Metis Yayınları.
- Hatun, Ş. (2002). *Hekim Kendisini de Tedavinin Bir Parçası Olarak Sunar...*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hipokrat. (2018). *Hava, Su ve Toprak*, (Çev: L. H. Tanrıverdi), Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınevi.
- Hunt, S. ve Lightly, N. (2009). "‘Tamamlayıcı’ tıp sosyolojisi: Alternatif tıp sağlıklı bir alternatif mi sunuyor?," *Sosyoloji- Başlangıç Okumaları*, (Ed: Anthony Giddens), (Çev: Günseli Altaylar), İstanbul: Say Yayınları, 147-157.
- Hughes, B. ve Paterson, K. (2011). "Sakatlık sosyal modeli ve kaybolan beden: Bir yeti yitimi sosyolojisine doğru", *Sakatlık Çalışmaları*, (Der: D. Bezzmez, S. Yardımcı ve Y. Şentürk), (Çev: F. B. Aydar), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 63-80.
- Illich, I. (2018). *Şenlikli Toplum*, 5. Baskı, (Çev: Ahmet Kot), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Illich, I. (2011). *Sağlığın Gaspi*, 2. Baskı, (Çev: Süha Sertabiboğlu), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Inglis, B. (1990). *Tıbbın Hastalığı I- Çağın Hastalıklarına ve Modern Tıbbın Bir Bakış*, (Çev: Murad D. Çekin), İstanbul: İnkılab Yayınları.
- IOM. (2006). *Genes, Behavior, and the Social Environment*, (Ed: L. M. Hernandez ve D. G. Blazer), Washington, DC: TheNational Academies Press.
- Işık, İ. M. (2001). "Batı toplumlarında rasyonelleşme, tımarhane ve "homomedicus'un doğuşu", *Toplumbilim*, 13, 39-47.
- İbn-i Sina. (2018). *El-Kanun Fi't-Tıbb*, 5 Cilt, 6. Baskı, (Çev: Esin Kahya), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- İnce, A. (2020). "Sağlık sosyolojisi ve din", *Din Sosyolojisi*, (Ed: Emine Öztürk), Ankara: Akademisyen Kitabevi, 383-406.
- Jones, H. (2013). *Health and Society in Twentieth-Century Britain*, London: Routledge.

- Kaplan, M. (2015). “Geleneksel tedavi pratikleri ve uygulayıcıları: Kadın şifacılar”, *Milli Folklor*, 27 (108), 189-196.
- Kaplan, M. (2010). “Sağlık ve kültürün buluştuğu alan: Tıbbi antropoloji”, *Folklor/Edebiyat*, 16 (64), 225-235.
- Kara, B. (2019). “Gıda katkılarının çocuk sağlığı üzerine etkileri”, *Toplum ve Hekim*, 34 (4), 297-304.
- Karasu, T. B. (2004). *Huzurlu Yaşama Sanatı*, (Çev: Handan Balkara), İstanbul: Boyner Yayınları.
- Kasapoğlu, A. (2008). “Giriş”, *Madalyonun İki Yüzü: Hastalık ve Sağlık*, (Ed: Aytül Kasapoğlu), İstanbul: Phoenix Yayınevi, 13-37.
- Kasapoğlu, M. A. (1999). *Sağlık Sosyolojisi- Türkiye’den Araştırmalar*, (Yay. Haz: Mehmet C. Ecevit), Ankara: Sosyoloji Derneği Yazıları.
- Karlıkaya, E. (2015). “Osmanlı Devleti’nin sağlığa ve tıbaa verdiği ehemmiyet”, *Osmanlı’da Salgın Hastalıklarla Mücadele*, (Ed: İ. Başoğlu, A. Uçar ve O. Doğan), İstanbul: Çamlıca Basım Yayın, 13-41.
- Kılıç, O. (2004). *Eskiçağdan Yakınçağa Genel Hatlarıyla Dünyada ve Osmanlı Devleti’nde Salgın Hastalıklar*, Elazığ: Fırat Üniversitesi Basımevi.
- Kızılcık, S. (1995). *Kırsal Kesim ve Kentsel Kesimdeki Sağlık Sisteminin Sosyolojik Açıdan Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kirsch, I. (2012). *Antidepresan Efsanesinin Sonu*, (Çev: Dilek Onuk), İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık.
- Kirsch, I. (2009). *The Emperor’s New Drugs- Exploding the Antidepressant Myth*, London: The Bodley Head.
- Kitsis, E. A. (2011). “The pharmaceutical industry’s role in defining illness”, *American Medical Association of Journal Ethics*, 13 (12), 906-911.
- Klein, R. (2017). “Sağlık nedir ve nasıl kazanılır?”, *Sağlığa Karşı*, (Ed: J. M. Metz ve A. Kirkland), (Çev: Nurettin Elhüseyni), 27-39.
- Koç, M. (2013). *Küresel Gıda Düzeni- Kriz Derinleşirken*, Ankara: NoteBene Yayınları.
- Korkmaz, M. E. (2020). “Öldürmeyen ve tam iyileştirmeyen tedavi ilaç sanayii için ideal tedavidir”, <https://www.gazeteduvar.com.tr/oldurmeyen-ve-tam-iyilestirmeyen-tedavi-ilac-sanayii-icin-ideal-tedavidir-haber-1506464>, (E.T.: 06.12.2020).
- Kristeva, J. (2007). *Ruhun Yeni Hastalıkları*, (Çev: Nilgün Tural), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kurtz, R. A. ve Chalfant, H. P. (1991). *The Sociology of Medicine and Illness*, Boston: Allyn and Bacon.
- Küçük, H. ve Yegin, A. (2016). *Tasavvuf ve Tıp- Selim Kalbin Fizyolojisi*, İstanbul: Ensar Neşriyat.
- KPMG, (2018). *Sektörel Bakış- İlaç*, <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/tr/pdf/2018/01/sectorel-bakis-2018-ilac.pdf>
- Lawrence, F. (2017). “We’ve played chicken with food safety and we’ve lost”, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/oct/03/play-chicken-food-safety-meat-industry-food-fordism>.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın Üretimi*, (Çev: Işık Ergüden), İstanbul: Sel Yayıncılık.

- Leys, C. (2010). “Sağlık ve kapitalizm”, *Kapitalizmde Sağlık Sağlıksızlık Sempptomları*, Haz. L. Panitch ve C. Leys, (Çev: Umut Haskan), İstanbul: Yordam Kitap, 15-42.
- Lindemann, M. (2013). *Erken Modern Avrupa’da Tıp ve Toplum*, (Çev: Mehmet Doğan), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Macionis, J. J. (2012). *Sosyoloji*, (Çev. Ed.: Vildan Akan), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Magdoff, F. (2015a). “Meta olarak gıda”, *Ekolojik Felaket ve Meta Olarak Gıda*, (Der: Hakan Tanıtıran), (Çev: Ali Galip), İstanbul: Kalkedon Yayınları, 7-18.
- Magdoff, F. (2015b). “Dünya gıda krizi, kaynaklar ve çözümler”, *Ekolojik Felaket ve Meta Olarak Gıda*, (Der: Hakan Tanıtıran), (Çev: Ali Galip), İstanbul: Kalkedon Yayınları, 39-58.
- Magdoff, F. ve Tokar, B. (2015). “Tarım ve gıda krizi”, *Ekolojik Felaket ve Meta Olarak Gıda*, (Der: Hakan Tanıtıran), (Çev: Ali Galip), İstanbul: Kalkedon Yayınları, 19-38.
- Marshall, T. H. (2000). “Yurttaşlık ve toplumsal sınıflar”, *Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar*, Marshall, T. H. ve Bottomore T., (Çev: Ayhan Kaya), Ankara: Gündoğan Yayınları, 13-82.
- Mason, J. ve Singer, P. (1990). *Animal Factories*, New York: Harmony Books.
- Massey, D. (1994). *Space, Place, and Gender*, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- McKenna, M. (2017). “Read this and you may never eat chicken again”, <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2017/oct/13/can-never-eat-chicken-again-antibiotic-resistance>.
- McKeown, T. (1979). *The Role of Medicine- Dream, Mirage or Nemesis?*, New Jersey: Princeton University Press.
- McMunn, A. vd. (2009). “İleri yaşlarda sağlığın sosyal belirleyicileri”, *Sağlığın Sosyal Belirleyicileri*, (Ed: M. Marmot ve R. G. Wilkinson), (Çev. Ed.: İ. Kayı ve Y. Yasin), İstanbul: İncev Yayınları, 305-338.
- Melville, H. (2019). *Moby Dick- Beyaz Balina*, 11. Baskı, (Çev: S. Eyüboğlu ve M. Urgan), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Metz, J. M. (2017). “Giriş: ‘Sağlığa karşı’ oluşumuzun sebebi”, *Sağlığa Karşı*, (Ed: J. M. Metz ve A. Kirkland), (Çev: Nurettin Elhüseyni), 11-23.
- Miles, M. (1997). *Art, Space and The City- Public Art and Urban Futures*, New York: Routledge.
- Molière. (2018). *Hastalık Hastası*, 3. Baskı, (Çev: Berna Günen), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Moncrieff, J. (2018). *İlaçla Tedavi Efsanesi- Psikiyatrik İlaç Kullanımına Eleştirel Bir Bakış*, 2. Baskı, (Çev: Tevfik Alıcı), İstanbul: Metis Yayınları.
- Mooney, G. (2013). *Ulusların Sağlığı- Yeni Bir Ekonomi Politığı Doğru*, (Çev: Cem Terzi), İstanbul: Yordam Kitap.
- More, Thomas (2009). *Ütopya*, (Çev: Hasan İlhan), Ankara: Alter Yayıncılık.
- Moynihani, R. ve Cassels, A. (2006). *Satılık Hastalıklar*, 2. Baskı, (Çev: G. Tamer ve E. Yıldırım), İstanbul: Hayykitap.
- Mumford, L. (2007). *Tarih Boyunca Kent*, (Çev: G. Koca ve T. Tosun), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Murray, M. T. (2009). *What the Drug Companies Won't Tell Your Doctor Doesn't Know*, New York: Atria Books.
- Müller, O. ve Krawinkel, M. (2005). "Malnutrition and health in developing countries", *CMAJ*, 173 (3), 279-286.
- Myss, C. (2018). *Ruhun Anatomisi- Gücün ve Şifanın Yedi Aşaması*, (Çev: Z. Y. Kaynak), İstanbul: Butik Yayıncılık.
- Nasr, S. H. (2006). *İslam ve Bilim- İslam Medeniyetinde Pozitif Bilimlerin Tarihi ve Esasları*, (Çev: İlhan Kutluer), Yeni Şafak Kültür Armağanı, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Navarro, V. (1993). *Dangerous To Your Health- Capitalism in Health Care*, New York: Monthly Review Press.
- Nazroo, J. Y. ve Williams, D. R. (2009). "Sağlıktaki etnik/ırksal eşitsizliklerin sosyal belirlenimi" *Sağlığın Sosyal Belirleyicileri*, (Ed: M. Marmot ve R. G. Wilkinson), (Çev. Ed.: İ. Kayı ve Y. Yasin), İstanbul: İnsev Yayınları, 273-304.
- Nettleton, S. (2006). *The Sociology of Health and Illness*, 2nd. Edition, USA: Polity Press.
- Nikiforuk, A. (2010). *Mahşerin Dördüncü Atlısı- Salgın ve Bulaşıcı Hastalıklar Tarihi*, 4. Baskı, (Çev: S. Erkanlı), İstanbul: İletişim Yayınları.
- NTV. (2021). "DSÖ'den Covid- 19 raporu: İlk vakalar açıklanandan 2 ay önce 90 kişide görüldü", <https://www.ntv.com.tr/dunya/dsoden-covid-19-raporu-ilk-vakalar-aciklanandan-2-ay-once-90-kiside-goruldu,1DB4dwsUAUyEgZYSiYkKBQ>, (E. T.: 11.02.2021).
- Nursi, S. (2011). *Zülfikâr*, İstanbul: Altınbaşak Neşriyat.
- Nursi, S. (2007). *Lem'alar*, İstanbul: Altınbaşak Neşriyat.
- Oliver, M. (1996). *Understanding Disability: From Theory to Practice*, New York: Palgrave.
- Ördek, A. (2009). "Kapitalizm ve hekimlik", <https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2019/01/02/kapitalizm-ve-hekimlik>, (E.T.: 30/07/2019).
- Özçakır, A. (2004). "Hekim-hasta ilişkisi: Karar verme sürecinde hastanın yeri", *T Klin J Med Sci*, 24, 411-415.
- Özdemir, H. (2005). *Salgın Hastalıklardan Ölüm-ler- 1914-1918*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özer, E. (2020). *Şifa Sende 2- İçimizdeki Hekim*, 11. Baskı, İstanbul: Doğan Novus.
- Özer, E. (2019). *Kendin Ol*, İstanbul: Doğan Novus.
- Özer, K. (2013). *Deccal Tabakta*, 6. Baskı, İstanbul: Hayykitap.
- Özpınar, C. (2014). "Sunuş", *Mekânın Üretimi*, Lefebvre, H. (Çev: Işık Ergüden), İstanbul: Sel Yayıncılık, 7-8.
- Özsan, G. (2001). "Geleneksel ve modern tıp üzerine", *Toplumbilim*, 13, 77-80.
- Öztürk, L. (2013). *İslam Tıp Tarihi Üzerine İncelemeler*, İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Özügürlü, A. (2012). "Afetler ve kentleşmenin neoliberal dönüşümü", *Mülkiye*, 36 (274), 149-158.
- Panzac, D. (1997). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Veba- (1700-1850)*, (Çev: Serap Yılmaz), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Parsons, T. (1951). *The Social System*, New York: The Free Press of Glencoe.
- Parsons, T. (2001). "Sağlık ve hastalık- Sosyolojik bir eylem perspektifi", *Toplumbilim*, (Çev: Tülin Kurtarıcı), 13, 99-107.

- Patel, R. ve Moore, J. W. (2019). *Yedi Ucuz Şey Üzerinden Dünya Tarihi*, (Çev: Serkan Gündüz), İstanbul: Kolektif Kitap.
- Payne, R. K. (2005). *A Framework For Understanding Poverty*, Fourth Revised Edition, Process, USA.
- Pirenne, H. (2006). *Ortaçağ Kentleri*, (Çev: Ş. Karadeniz), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Platon. (2018). *Devlet*, 36. Baskı, (Çev: S. Eyüboğlu ve M. A. Cimcoz), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Pormann, P. E. (2012). "Tıp maddesi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 41, 95-101.
- Porter, R. (2018). *Kan Revan İçinde- Tıbbın Kısa Tarihi*, 2. Baskı, (Çev: Gürol Koca), İstanbul: Metis Yayınları.
- Porter, R. (1997). *The Greatest Benefit To Mankind- A Medical History of Humanity from Antiquity to the Present*, London: Fontana Press.
- Porter, R. ve Portor, D. (2009). "Modern çağ öncesinde İngiltere'de hastalık ve sağlık", *Sosyoloji- Başlangıç Okumaları*, (Ed: Anthony Giddens), (Çev: Günseli Altaylar), İstanbul: Say Yayınları, 174-179.
- Rahman, F. (1997). *İslam Geleneğinde Sağlık ve Tıp*, (Çev: A. B. Baloğlu ve A. Çiftçi), Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Regan, T. (2007). *Kafesler Boşalsın- Hayvan Haklarıyla Yüzleşmek*, (Çev: Serpil Çağlayan), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Risse, G. B. (1999). *Mending Bodies, Saving Souls- A History of Hospitals*, New York: Oxford University Press.
- Ritzer, G. ve Stepnisky, J. (2013). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökleri*, (Çev: I. E. Howison), Ankara: Deki Yayınları.
- Ritzer, G. (2011). *Küresel Dünya*, (Çev: Melih Pekdemir), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ryan, D. (2019). *Hayvan Kuramı- Eleştirel Bir Giriş*, (Çev: Ayten Alkan), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sadi, Ş. (2007). *Gülistan*, (Der: Sadık Yalsızuğanlar), Antik Şark Klasikleri, İstanbul: Lacivert Yayıncılık.
- Salih, A. (2008). *Gerçek Tıp*, İstanbul: Yitik Şifa Yayıncılık.
- Sandoz, T. (2010). *Alternatif Tıp Tarihi*, (Çev: Çağrı Eroğlu), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Sarıyıldız, G. (2001). "Karantina" maddesi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 24, 463-465.
- Satcher, D. (2000). "Food safety: A growing global health problem", *JAMA*, 283 (14): 1817, doi:10.1001/jama.283.14.1817.
- Scalenghe, S. (2014). *Disability in the Ottoman Arab World, 1500-1800*, USA: Cambridge University Press.
- Serdar, Z. (1994). "Tıp ve metafizik: Sağlıklı yaşam için mücadele", *Modern Tıbbın Ötesi*, (Haz: Senai Demirci), İstanbul: İnsan Yayınları, 149-170.
- Sezgin, D. (2011). *Tibbileştirilen Yaşam Bireyselleştirilen Sağlık*, İstanbul: Schola Ayrıntı.
- Sezgin, F. (2008). *İslam'da Bilim ve Teknik*, 5 Cilt (Çev: A. Aliy ve E. Neubaueer), İstanbul: İBB Kültür Yayınları.

- Shakespeare, T. (2011). "Sakatlık sosyal modeli", *Sakatlık Çalışmaları*, (Der: D. Bezmez, S. Yardımcı ve Y. Şentürk), (Çev: F. B. Aydar), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 51-62.
- Shaw, M. vd. (2009). "Yoksulluk, toplumsal dışlanma ve azınlıklar", *Sağlığın Sosyal Belirleyicileri*, (Ed: M. Marmot ve R. G. Wilkinson), (Çev Ed.: İ. Kayı ve Y. Yasin), İstanbul: İnsev Yayınları, 226-256.
- Shefer-Mossensohn, M. (2014). *Osmanlı Tıbbı- Tedavi ve Tıbbi Kurumlar 1500-1700*, (Çev: Bülent Üçpunar), İstanbul: Kitapyayinevi.
- Sherman, I. W. (2016). *Dünyamızı Değiştiren On İki Hastalık*, (Çev: E. Tümbay ve M. A. Küçüker), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Shiva, V. (2014). *Çalınmış Hasat- Küresel Gıda Soygunu*, 2. Baskı, (Çev: A. K. Saysel), İstanbul: Bgst Yayınları.
- Siebers, T. (2011). "Teoride sakatlık: Toplumsal inşaılıktan bedenini yeni gerçekliğine", *Sakatlık Çalışmaları*, (Der: D. Bezmez, S. Yardımcı ve Y. Şentürk), (Çev: F. B. Aydar), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 81-98.
- Simmel, G. (2015). *Bireysellik ve Kültür*, 2. Baskı, (Çev: T. Birkan), İstanbul: Metis Yayınları.
- Simondon, G. (2019). *Hayvan ve İnsan Üzerine İki Ders*, (Çev: Emre Sünter), İstanbul: Norgunk Yayıncılık.
- Singer, P. (2018). *Hayvan Özgürleşmesi*, 2. Baskı, (Çev: Hayrullah Doğan), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Snowden, F. M. (2021). *Salgınlar ve Toplum- Kara Ölüm'den Günümüze*, (Çev: Akın Emre Pilgir), İstanbul: Tellekt Yayınları.
- Sontag, S. (2004). *Metafor Olarak Hastalık- AIDS ve Metaforları*, (Çev: Osman Akınhay), İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Sorokin, P. (1943). *Man and Society in Calamity*, Virginia: William Byrd Press.
- Sosyal Teori ve Tıp. (1994). *Modern Tıbbın Ötesi*, (Haz: Senai Demirci), İstanbul: İnsan Yayınları, 19-52.
- Sönmez, M. (2012). *Paran Kadar Sağlık- Türkiye'de Sağlıkın Ticarileşmesi*, 2. Baskı, İstanbul: Yordam Kitap.
- Stafford, M. ve McCarthy, M. (2009). "Mahalleler, konutlar ve sağlık", *Sağlığın Sosyal Belirleyicileri*, (Ed: M. Marmot ve R. G. Wilkinson), (Çev Ed.: İ. Kayı ve Y. Yasin), İstanbul: İnsev Yayınları, 339-361.
- Standing, G. (2014). *Prekarya- Yeni Tehlikeli Sınıf*, (Çev: E. Bulut), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Stédile, J. P. (2017). "Önsöz- Brezilya'daki MST deneyimi: Tarım ve gıda egemenliği üzerine düşünceler", *Modern Dünyada Tarım ve Özgürlük*, (Abdullah Aysu), Ankara: Epos Yayınları.
- Stiker, H. (1997). *A History of Disability*, University of Michigan Press: An Arbor.
- Şemin, S. (1998). *Sosyal ve Ekonomik Yönleriyle İlaç*, Ankara: Türk Tabipler Birliği.
- Şeker - İ.Ş. (2017). *Pancar Tarımı, Şeker Sektörü ve Nişasta Bazlı Şekerler (NŞB) Gerçeği*, <https://www.sekeris.org.tr/multimedia/33/sekerisnbs.pdf>.
- Şık, B. (2020). "Açlık sorunu nereye gidiyor", *DuvarDibi*, 42, 5-9.
- Şık, B. ve Hamzaoğlu, O. (2019). "Gıda ve sağlık", *Toplum ve Hekim*, 34 (4), 243-244.

- Şimşek, Z. (2014). "Tarım çalışanlarında iş sağlığı ve güvenliği", *Hasuder Türkiye Sağlık Raporu*, (Baş Ed. M. Ertem ve G. Çan), 451-460.
- Şişman, N. (2018). *Yeni İnsan- Kaderle Tasarım arasında*, 2. Baskı, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2020). *Huzur*, 33. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tecim, E. (2016). "Algı ve tanı/mlama arasında hasta tipolojisi", *Toplumsal Tipler*, (Ed: Mehmet Ali Aydemir), İstanbul: Açılım Kitap, 233-248.
- Tekin, F. (2016). "Tıbbın bedene müdahalesi: Hasta bedenden sağlıklı ve estetik bedene", *Sağlık Sosyolojisi Yazıları*, (Ed: Erhan Tecim), Konya: Çizgi Kitabevi, 77-102.
- Tekineş, A. (1998). "Alternatif İslami tıp 'Tıbb-ı Nebevi'", *Divan*, 1, 57-72.
- Tez, Z. (2017). *Tıbbın Gizemli Tarihi- Semboller, Büyüler ve Ritüeller Eşliğinde 'Şifa'*, 3. Baskı, İstanbul: Hayykitap.
- Thomas, C. (2011). "Sakatlık kuramı: Kilit fikirler, meseleler ve düşünürler", *Sakatlık Çalışmaları*, (Der: D. Bezmez, S. Yardımcı ve Y. Şentürk), (Çev: F. B. Aydar), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 31-50.
- Tokalak, İ. (2019). *Dünyada İlaç ve Kimya Terörü*, 3. Baskı, İstanbul: Ataç Yayınları.
- Tokalak, İ. (2019). *Dünyada Gıda Terörü*, İstanbul: Ataç Yayınları.
- Tombak, M. (2017). *İyileşmeyecek Hastalık Yoktur*, 4. Baskı, (Çev: Nuray Önoğlu), İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık.
- Tosam, M. J. (2014). "The role of philosophy in modern medicine", *Open Journal of Philosophy*, 4 (1), 75-84, (https://www.scirp.org/pdf/OJPP_2014022711164153.pdf).
- Tubridy, A. ve Corry, M. (2009). *Depresyon- Hastalık Değil Bir Duygu*, 2. Baskı, (Çev: Hasan Kaya), İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Tulunay, F. C. (2016). "İlaç firmaları, sağlıkçılar ve hastalar", *Eczacılık Bu Değil- İlaç Hastaya İlaç mı?*, (Ed: Yakup Ercan), İstanbul: İthaki Yayınları, 181-223.
- Tuna, K. (2013). *Şehir Teorileri*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Turner, B. S. (2011). *Tıbbi Güç ve Toplumsal Bilgi*, (Çev: Ümit Tatlıcan), Bursa: Sentez Yayıncılık.
- TÜBA, (2020). *Covid- 19 Küresel Salgın Değerlendirme Raporu*, (6. Güncelleme: 04.06.2020), (Ed. Muzaffer Şeker vd.), Ankara: TÜBA Yayınları.
- TÜİK, (2010). *Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması*, (T. C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı), Ankara, <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/5602/ozurlulerin-sorun-ve-beklentileri-arastirmasi-2010.pdf>.
- TÜİK, (2011). *Nüfus ve Konut Araştırması*, Ankara: TÜİK Matbası.
- Tümtaş, M. S. (2012). *Kent, Mekân ve Ayrışma*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Türkdoğan, O. (2006). *Toplumsal Yapı ve Sağlık-Hastalık Sistemi*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Weber, M. (2003). *Şehir- Modern Kentin Oluşumu*, (Çev. M. Ceylan), İstanbul: Bakış Yayınları.
- Weiss, G. L., Lonquist, L. E. (1994). *The Sociology of Health, Healing, and Illness*, Prentice-Hall: New Jersey.
- Welch, H. G. (2013). *Aşırı Teşhis- Sağlık Adına Hasta Etmek*, (Çev: Akif Akalın), İstanbul: İnsev Yayınları.

- Wendell, S. (1996). *The Rejected Body: Feminist Philosophical Reflections on Disability*, New York: Routledge.
- Whitehead vd., (2003). “Eşitlik ve sağlık sektörü reformları: Düşük gelirli ülkeler medikal yoksulluk tuzağından kaçabilirler mi?”, *Toplum ve Hekim*, (Çev: M. Kara ve İ. Belek), 18 (4), 273-278.
- Wilkinson, R. G. (1996). *Unhealthy Societies- The Afflictions of Inequality*, New York: Routledge.
- Willson, R. ve David, V. (2017). *Hastalık Hastası Olmak- Sağlık Anksiyetesi*, (Çev: Sevil Kurdoğlu), İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık.
- Wirth, L. (2002). “Bir yaşam biçimi olarak kentleşme”, *20. Yüzyıl Kenti*, (Der. ve Çev.: B. Duru ve Y. Alkan), Ankara: İmge Yayınevi, 77-106.
- Wurtzel, E. (1997). *Prozac Toplumu*, (Çev: Mefkure Bayatlı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Varlık, N. (2018). “Osmanlılarda veba salgınları”, *Toplumsal Tarih*, 296, 30-36.
- Varlık, N. (2017). *Akdeniz Dünyasında ve Osmanlılarda Veba- 1347-1600*, (Çev: Hazal Yalın), İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Varlık, N. (2015). “İstanbul’da veba salgınları”, *Büyük İstanbul Tarihi- Toplum Sayısı*, (Çev: Ahmet Aydoğan), İstanbul: İBB Kültür AŞ., 146-151.
- Velci, H. (1994). “Ruhsuz tıp”, *Modern Tıbbın Ötesi*, (Haz: Senai Demirci), İstanbul: İnsan Yayınları, 131-140.
- Yardımcı, S. (2015). “Sakatlığın tarihsel inşası”, *Engellilik ve Ayrımcılık: Eğitimsel İçin Temel Metinler ve Örnek Dersler*, (Der: K. Çayır, M. Soran ve M. Ergün), 7-18.
- Yeniçeri, C. (2013). *H. Peygamber’in Tıbbi ve Tıbbın Fıkhu*, 2. Baskı, İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Yerinde, A. (2010). “Şifa maddesi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 39, 129-131.
- Yıldırım, N. (2014). *14. Yüzyıldan Cumhuriyet’e Hastalıklar, Hastaneler, Kurumlar- Sağlık Tarihi Yazıları- 1*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Yurtcu, H. (2009). *Çağdaş Kapitalizmin Mekânsal Örgütlenmesi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Zeldin, T. (2017). *İnsanlığın Mahrem Tarihi*, 6. Baskı, (Çev: Elif Özsayar), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Zola, E. (2018). *İçimizdeki Hayvan*, (Çev: Hamdi Varoğlu), İstanbul: Yordam Kitap.

İnternet Kaynakları

- <https://www.amerikaninsesi.com/a/new-york-siyah-latin-corona-korona-salgin-olum-daha-yuksek/5364776.html> (Erişim Tarihi: 25.11.2020).
- <https://tr.wikipedia.org/wiki/Akut> (Erişim Tarihi: 10.05.2020).
- <https://tr.wikipedia.org/wiki/Kronik> (Erişim Tarihi: 12.05.2020).
- <http://www.arasindakifark.net/akut-ve-kronik-hastalik-farki-nedir-nasil/> (Erişim Tarihi: 20.05.2020).
- <http://www.hastane.com.tr/yaslilik-hastaliklari-nedir.html> (Erişim Tarihi: 21.10.2019).
- <http://www.iea.org/newsroomandevents/pressreleases/2016/june/energy-and-air-pollution.html> (Erişim Tarihi: 17.05.2018).
- <https://coronavirus.jhu.edu/map.html>
- <https://kuran.diyaret.gov.tr/Tefsir/>

Hastalık, Sağlık ve Toplum

Hastalık ve sağlık hayatımızın merkezinde yer alırlar. Her ikisi temelde kültürel değerlerle yakından ilgili olduğu ve toplumsal koşullara göre farklı çehrelere büründüğü için ikisinin de sosyolojik açıdan incelenmesi gerekir. Bu kitap, böylesi bir çabanın ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Kitap, öncelikle yükselen bir değer olarak sağlığı ele almakta ve sağlığın artan öneminden, bununla birlikte giderek nasıl bir yaşam ideolojisine ve serbest piyasada alınıp satılan bir metaya dönüştüğünden bahsetmektedir. İkinci olarak kitap, hastalık olgusuna eğilmekte ve hastalığı sosyo-kültürel bağlamda, yoksulluk ve sosyal sınıf gibi toplumsal faktörlerle ilişkisi bağlamında ele almaktadır. Kitap üçüncü olarak, toplumdaki temel ilişki biçimlerinden biri olan hekim-hasta ilişkilerini kuramsal yaklaşımlar çerçevesinde incelemektedir. Kitapta ayrıca hastalık algısı, hastalık-sapkın davranış ilişkisi ve farklı hastalık anlayışlarından da söz edilmektedir. Kitapta son olarak, günümüzde hastalık ve sağlıkla daha ilişkili hale gelen ilaç endüstrisi ve sağlık, gıda ve sağlık, kentsel mekânlar ve sağlık, salgınlar ve sağlık gibi konular işlenmektedir. Bu konulara ilaveten kitapta insan-hayvan etkileşimi ve din ve sağlık gibi mevzulara da yer verilmektedir.